

Отже, еміграція західноукраїнського селянства до Канади і Бразилії, яка на рубежі XIX – XX ст. була справжнім лихом для самих емігрантів через те, що ні державні структури, ні еміграційні компанії не проявляли ніякої турботи про тих, хто покидав свій рідний край. Представники української інтелігенції, зокрема В. Стефаник та ін., намагалися, використовуючи друковане слово, привернути увагу можновладців до вирішення нагальних проблем емігрантів.

¹ Лесин В. Василь Стефаник. Нарис життя і творчості. – К., 1981. – 150 с.; Погребенник Ф. Василь Стефаник: Семінарії. – К., 1979. – 170 с.; Погребенник Ф. Сторінки життя і творчості Василя Стефаника. – К., 1980; Косташук В. Володар дум селянських. – Ужгород, 1966. – 200 с.; Гнідан О. Василь Стефаник: життя і творчість. – К., 1991. – 222 с.; Горак Р. Кров на чорній ріллі: Есе-біографія Василя Стефаника. – К., 2010. – 602 с.

² Діло (Львів). – 1896. – Ч. 125. – 5 (17 червня). – С. 1.

³ Діло (Львів). – 1907. – Ч. 3. – 4 (17) січня. – С. 1.

⁴ Стефаник В. Лист до В. Морачевського від 3.02.1895 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 38 – 39.

⁵ Стефаник В. Лист до Л. Бачинського від 22.04.1896 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 64.

⁶ Стефаник В. Сина книжечка. – Чернівці: Накладом друкарні товариства “Рускої Ради”, 1899. – 130 с.

⁷ Стефаник В. Мамин синок // Василь Стефаник. Твори / Упорядн. В. Лесин та Ф. Погребенник. – К., 1964. – С. 46 – 52.

⁸ Стефаник В. Там само. – С. 52.

⁹ Стефаник В. Осінь // Василь Стефаник. Твори / Упорядн. В. Лесин та Ф. Погребенник. – К., 1964. – С. 66 – 68.

¹⁰ Там само. – 68.

¹¹ Стефаник В. Лист до О. Кобилянської, січень 1899 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 166.

¹² Стефаник В. Лист до О. Кобилянської від 23.04.1899 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 180.

¹³ Стефаник В. Лист до В. Морачевського від 05.1899 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 181.

¹⁴ Стефаник В. Лист до М. Павлика 23.04.1899 р. // Повне зібрання творів в трьох томах. – Т. 3. Листи... – С. 180.

¹⁵ Стефаник В. Для дітей // Повне зібрання творів в трьох томах / За ред. О. Білецького. – К.: Вид-во Академії наук Української РСР. – Т. 2. – С. 75 – 78.

¹⁶ Стефаник В. Для дітей – С. 75.

¹⁷ Там само. – С. 76.

¹⁸ Там само. – С. 76.

¹⁹ Там само. – С. 78.

²⁰ Стефаник В. Камінний хрест // Василь Стефаник. Твори / Упорядн. В. Лесин та Ф. Погребенник. – К., 1964. – С. 76 – 85.

²¹ Стефаник В. Кленові листки // Василь Стефаник. Твори / Упорядн. В. Лесин та Ф. Погребенник. – К., 1964. – С. 144 – 151.

²² Там само. – С. 147.

УДК: 94:355.48(477.8)“1915.04”

© Андрій Науменко (Київ)

III КІННИЙ КОРПУС У ЗАДНІСТРОВСЬКОМУ БОЙОВИЩІ (КВІТЕНЬ 1915 РОКУ)

У статті висвітлюється маловідома сторінка історії бойових дій під час Першої світової війни – Задністровське бойовище, де провідна роль належала III кінному корпусові генерал-лейтенанта Ф.А. Келлера.

Ключові слова: III кінний корпус, Буковина, генерал Келлер, кіннота, козаки, бої, противник.

Науменко А.

III конный корпус в Заднепровском сражении (апрель 1915 года)

В статье освещается малоизвестная страница истории боевых действий во время Первой мировой войны – Заднепровское сражение, где ведущая роль принадлежала III конному корпусу генерал-лейтенанта Ф.А. Келлера.

Ключевые слова: III конный корпус, Буковина, генерал Келлер, конница, казаки, бои, противник.

Naumenko, A.

III Third Cavalry Corps in the Battle Zadnestrovskom (April 1915)

The article highlights a little-known chapter in the history of combat operations during World War II – Zadnestrovskoe battle, where the leading role belonged to the III-th equestrian corps of Lieutenant-General FA Keller.

Keywords: III rd Cavalry Corps, Bukovina, General Keller, cavalry, Cossacks, fighting the enemy.

Військові події у Буковині навесні 1915 р. залишаються недостатньо вивченими науковцями. Не становить винятку і т. зв. Задністровське бойовище, що відбулося наприкінці квітня 1915 р. Важливу роль у досягненні росіянами перемоги в ньому відіграла кіннота, зокрема III кінний корпус під проводом найкращого кавалерійського начальника Першої світової війни генерал-лейтенанта графа Ф.А. Келлера. Поглиблене вивчення цієї події дозволить певною мірою доповнити історію названого регіону, повніше висвітлити військове минуле нашої Батьківщини і сприятиме патріотичному вихованню сучасної військової молоді.

Проте відомості про бойові дії наприкінці квітня 1915 р. у Буковині є надто обмеженими. Сам граф Ф.А. Келлер не залишив спогадів, оскільки загинув уже під час громадянської війни. А ті джерела, які на сьогодні відомі, лише частково передають перебіг тих подій. Коротко зупиняються на вивченні та аналізі цих боїв зарубіжні російські дослідники А. Керсновський¹ і І. Рубець². Поряд з ними важливе значення має робота М.М. Головіна. Згаданий автор під час війни займав посаду

генерал-квартирмейстера штабу 9-ї російської армії, а відтак мав змогу всебічно оцінити діяльність підлеглої кінноти. Проте внесок окремих військових частин у перемогу М.М.Головін не дослідив повною мірою. Зокрема, мало уваги приділено діяльності Варшавської бригади, що складалася з двох полків гвардійської кінноти, а також частин 10-ї кінної дивізії³. В ході дослідження вдалося використати роботи, присвячені історії окремих частин і підрозділів, що вийшли з-під пера як емігрантських зарубіжних так і сучасних дослідників. Крім того, серед сучасних істориків варто виділити роботу М. Оськіна⁴, присвячену діяльності кінноти під час війни в цілому, а також дослідження Н. Рижкової, що вивчала бойову діяльність Донського козачого війська під час війни⁵. Ці та інші роботи певною мірою створюють можливість дослідити дії корпусу Ф. Келлера у Задністров'ї наприкінці квітня 1915 р.

Мета даної статті полягає у висвітленні бойової діяльності військових частин III кінного корпусу у Задністровському бойовищі, а також визначити його результати та вплив на хід подальших бойових дій.

Воєнно-стратегічна обстановка у Буковині у другій половині квітня 1915 р. була складною. Воюючі сторони намагалися обійти південний фланг противника. Австро-угорці і німці прагнули розвинути успіх Горлицького прориву, а росіяни – здобути перемогу на південному фасі Південно-Західного фронту. На середину квітня австро-угорці вийшли до р. Онут і почали охоплювати лівий фланг 9-ї армії генерала П.О. Лечицького.

9-та армія генерала Лечицького – XXXIII, XI, XXXII, XXX армійські, II і III кінні корпуси – 26 квітня перейшла в енергійний наступ уздовж Дністра. Фронт, що займався цією армією, протягнувся на 250 верст⁶. Росіянам протистояла армійська група “Пфланцер” під командуванням генерала кавалерії барона К. Пфланцер-Балтіна⁷. До її складу входили: 6 (командир – фельдмаршал-лейтенант А. Шенберг-Хартенштейн), 54-а (фельдмаршал-лейтенант фон Шульцхейш), польський легіон полковника Галлера і 123-я бригада ландштурма⁸. В деяких джерелах, зокрема у А. Керсновського вказується, що польськими військами командував сам Ю. Пілсудський⁹.

III кінний корпус складався з наступних з'єднань (частин):

10-та кавалерійська дивізія (командир – генерал-лейтенант В.Є.Марков): 10-й драгунський Новгородський, 10-й уланський Одеський, 10-й гусарський Інгерманландський і 1-й Оренбурзький козачий полки;

1-ша Донська козака дивізія (командир – генерал-лейтенант Г.І.Чоголоков): 9-й Донський козачий генерал-ад'ютанта графа Орлова-Денисова, 10-й Донський козачий генерала Луковкіна, 13-й Донський козачий генерал-фельдмаршала князя Кутузова-Смоленського, 15-й Донський козачий генерала Краснова 1-го полки;

1-ша Терська козака дивізія (командир – генерал-майор Т.Д.Арютінов): 2-й Горсько-Моздокський, 2-й Волзький, 2-й Кізляро-Гребенський, 2-й Сунженсько-Владакавказький полки¹⁰.

Генерал-лейтенант граф Ф.А. Келлер, командир III кінного корпусу, був видатним кавалерійським начальником. Він користувався особливою довірою солдатів і їх глибокою любов'ю. Особисто надзвичайно хоробрий, він мав одночасно і рішучість широких стратегічних масштабів. Для даної операції він був, як вказує М. Головін, незамінний. Граф Келлер належав до того типу начальників, які, одержуючи наказ вести рішучу атаку, дійсно вели її з напруженням усіх сил. Сам граф Келлер вірив в успіх боїв, які мали розпочати його війська¹¹.

Названий корпус мав взаємодіяти з XXXIII армійським. Удар свій росіяни вирішили направити через Дністер з тим, щоб потім вийти у фланг і тил позицій австрійців на південь від Станиславова. Ретельне вивчення і фотографування позицій противника підтверджувало, що останній не очікував подібного напрямку удару росіян. Останнім же подібний напрям давав можливість широко використовувати свою численну кінноту, яка підсилювалася саме прибуттям III кінного корпусу. Поки XXXIII корпус зосереджувався, провадив розвідку пунктів переправ і готувався до них, російська кіннота здійснила перегрупування для зайняття відразу вигідного вихідного положення. У розпорядження командира XXXIII корпусу передавалися Зведена і 12 кінні дивізії, що склали зведений кінний корпус під проводом генерал-лейтенанта К.Г.Е. Маннергейма¹². Сам Маннергейм згадував: “Я брав участь у цій операції як командир кавалерійського корпусу, що складався з 12-ї кавалерійської дивізії, кавалерійського полку, яким я командував раніше, і двох драгунських полків, переведених з Далекого Сходу і тимчасово об'єднаних в одне формування”¹³. Про Гродненських гусарів він чомусь не згадав. Зауважимо, що в цьому бойовищі Маннергейм здійснював загальне керівництво підлеглими з'єднаннями.

Крім того, корпусну кінноту XXXIII армійського корпусу представляв Кримський кінний Її Величності Государині Імператриці Олександрі Федорівни полк¹⁴.

Дещо пізніше до III кінного корпусу була приєднана вищезгадана Зведена кавалерійська дивізія у складі 1-го та 2-го Заамурських кінних полків і Варшавської гвардійської бригади¹⁵. Остання включала лейб-гвардії уланський Його Величності (командир – генерал-майор А.А. Абалешев) та лейб-гвардії Гродненський гусарський (командир – генерал-майор барон А.Г. Вінекен)¹⁶ полки¹⁷.

III кінному корпусу було поставлено завдання прорватися через позиції противника поблизу с. Вікно і швидким темпом діяти на Чернівці в тил австрійцям, що відходили за Дністер. При цьому М. Головін наголошує, що кіннота вводилася у бій відразу на широкому фронті. Кінноті Келлера випало найважче завдання – пробиватися власними силами через позиції австрійців, оплетені колючим дротом. Крім того Келлер не міг розраховувати на допомогу піхоти і зовсім не мав важкої артилерії. Можна було сподіватися лише на те, що переправа XXXIII армійського корпусу відтягне на нього гонведну дивізію, що підтримувала австрійське ополчення¹⁸.

Планомірно споруджена за останнім словом фортифікаційного мистецтва позиція австрійців складалася з кількох послідовних оборонних рубежів, добре обладнаних надійними довготривалими залізобетонними спорудами з амбразурами для стрільби, сильно розгалуженою мережею бліндажів і ходів сполучення. А попереду простягався на півкілометра відкритий простір, що повністю прострілювався австрійцями¹⁹. Варто визнати, що в цей час і в подальшому австрійці проявили себе гарними фортифікаторами, їх оборонні позиції завжди відзначалися міцністю і надійністю, оволодіння ними завжди було важким завданням для противника. В подальших боях росіяни неодноразово у цьому переконувалися, хоча врешті-решт переважно виходили переможцями. В цьому разі штурм укріплень покладался поряд з піхотою також і на кінноту. Для останньої це було не зовсім звичним завданням.

Протягом 24 – 26 квітня кінна артилерія кавалерійського корпусу (24 легкі гармати) постійно обстрілювала австрійські позиції біля сіл Баламутівки і Ржавинці щоб дати кінноті розгорнутися для удару. Австрійці займали суцільну лінію окопів від Дністра, перед названими населеними пунктами і далі на захід до с. Топорівці. Артилерійська підготовка штурму покладалася на 1-й Донський артилерійський дивізіон. Для успішного розгрому укріплень противника необхідна була важка артилерія, але якраз її в розпорядженні командування III кінного корпусу не було. І донці зі своїми легкими трьохдюймовими гарматами (76,2 мм) вступили у бій. Зокрема, дві батареї 1-го Донського дивізіону (6-та і 7-ма) мали своїми цілями спочатку кулеметні гнізда, а потім вступили у боротьбу з артилерією противника, що почала обстрілювати російську піхоту. До Донської дивізії було прилучено кінно-гірський дивізіон, озброєний старими гарматами зразка 1884 р., що не мали відповідної потужності й дальності вогню, а відтак не могли суттєво вплинути на хід і результати бою. Проте важка австрійська батарея зосередила свій вогонь саме на цьому дивізіоні. Граф Келлер бачив, у яке важке становище потрапив гірський дивізіон, і наказав призначити одну з Донських батарей для боротьби з батареєю австрійців. Для цього було призначено 6-ту Донську батарею. Місце розташування батареї противника відразу не вдалося виявити, проте командир Донської батареї полковник Олександр Поляков після перших ворожих пострілів швидко зорієнтувався і відкрив вогонь. Перші постріли були влучними, а далі вдалося навіть знищити зарядну скриню і прожектор, а головне – остаточно вивести з бою австрійську важку батарею, яка протягом всього бою 25 квітня більше не стріляла. Ці дії 6-ї Донської батареї були відзначені командиром корпусу, командиром 1-ї Донської дивізії і командиром 9-го Донського полку полковником І.Д. Поповим²⁰. Потім артилеристи 6-ї батареї надійно забезпечили вогневий супровід козацької атаки, а далі – переслідування противника, що відступав. У свою чергу, 7-ма Донська козака батарея військового старшини Михайла Іванова ураганим вогнем примусила замовчати взвод важкої гаубичної батареї австрійців, а після того як спішені козаки кинулися на штурм, артилеристи свідомо привернули на себе вогонь австрійської артилерії, не даючи противнику обстрілювати козаків, що пішли в атаку. Надвечір, коли противник висунув з резерву підрозділи польського легіону, 7-а батарея вийшла на відкриту позицію і буквально розметала польські частини²¹. Вказані приклади свідчать проте, яке значення мала артилерія для підтримки атак своїх військ, і що може зробити навіть легка батарея у боротьбі проти важкої артилерії противника за умови гарної підготовки артилеристів. Також підтверджується, що вогнева потужність російських кінних дивізій не була високою, що в багатьох випадках не сприяло розвитку успіху кінних атак.

Разом з тим М. Оськін при цьому також наголошує, що у вогневому відношенні III кінний корпус значно поступався противнику: одна кінна дивізія потужністю артилерійського вогню рівнялася лише до піхотного батальйону. Крім того, вже доволі відчутно давала про себе знати нестача боєприпасів у росіян, до того ж австрійці мали більш потужну артилерію. Найкращим виходом було проведення масованої кінної атаки з вирішальними цілями, що й було зроблено²².

У призначений день, зранку, XXXIII корпус почав переправу через Дністер: однією дивізією поблизу с. Хмелеве, другою – поблизу с. Ржавинці. Противник не очікував від росіян швидкої переправи, і обидві дивізії швидко подолали спротив. Опівдні через Дністер переправилися Зведена та 12-та кінні дивізії.

На північ від Городенки Зведена дивізія атакувала противника, де більше 15-ти ескадронів діяли у кінній атаці, решта підтримували цю атаку, діючи у піших лавах. Під час бою один із Заамурських кінних полків атакував у кінних лавах підрозділи німецького батальйону. Німці почали відступати. М. Головін пише: "... на шляху лави Заамурців зустрілася канава, маленькі маньчжурки, на яких сиділи Заамурці, не могли перестрибнути через неї; вершники заметушилися перед канавою. Німецькі стрільці призупинилися і відкрили шалений рушничний вогонь. Я бачив потім це поле. Воно було всіяне трупами білих коней". Тим часом у фланг діяв ескадрон гвардійських уланів, який врятував становище. Улани перестрибнули через канаву і примусили німців продовжити відступ²³.

Цей бій Зведена дивізія почала з ініціативи одного з командирів Заамурських полків, що атакували у фланг піхоту противника. Командир дивізії відразу ввів у бій і решту своїх частин: Гродненських гусарів, уланів Його Величності і другий Заамурський кінний полк. Він сміливо розгорнув полки на досить широкому фронті. Але 12-та кінна дивізія запізнилася, відтак атаку Зведеної дивізії не вдалося розвинути і Городенку не вдалося захопити відразу, хоча противник і покинув її, але здобич вислизнула з рук і австрійці та німці отримали передиху. За даними І. Рубця 1-й та 2-й Заамурські кінні полки атакували два ряди окопів з дротяними загородженнями, які обороняли два батальйони австрійців, батальйон німців і півтора ескадрона 4-го німецького гусарського полку. Окопи заамурці зайняли. Трофеями 1-го полку стали 8 офіцерів, 196 солдатів і три кулемети. При цьому були поранені командир полку полковник Колзаков і три офіцери, убито одного офіцера, а також вбито і поранено 184 солдатів, 251 коня. У 2-му полку поранено полковника Карницького і шістьох офіцерів, вбито і поранено 235 солдатів і 256 коней. Такі втрати були надто відчутними для порівняно нечисленних кавалерійських полків. Це свідчить про те, що кіннота мала надто великі втрати під час кінних атак, які потім важко було поповнити. В подальшому дії офіцерів і солдатів Заамурських полків були оцінені високими нагородами. Полковники Колзаков і Карницький, ротмістри Мосницький і Пянковський (посмертно) нагороджені орденами Св. Георгія 4-го ступеня. Підполковник Стоянов (посмертно) і ротмістр Ліницький (посмертно), а також ротмістри Васильєв, Левишовський, Ягеллович, Люман, Хабаров, Полторацький, штабс-ротмістри Базоркін, Корчинський, поручики Врештиль і Єзерський – нагороджені Георгіївською зброєю²⁴.

Тим часом частини II кінного корпусу почали переправу неподалік від м. Усечка. Спільно з кіннотою переправлялася бригада 82-ї піхотної дивізії. М. Головін констатує: "На жаль, командир II-го кав. Корпусу не проявив тої енергії, яка вимагається в такі хвилини від кавалерійського начальника. Вся операція провадилася занадто повільним темпом. В цьому відношенні мала моральний вплив одна обставина. Австрійці вдосвіта самі перейшли у наступ проти Заліщицького тет де пона і захопили його, взявши в полон більше тисячі чоловік з бригади 82-ї дивізії, що обороняла цей тет де пон"²⁵. Тут йдеться про полонених російської піхоти. Для їх виручки командир II кінного корпусу Гусейн Хан Нахичеванський не вжив рішучих заходів, він також своїми надто повільними і нерішучими діями не сприяв початковому успіхові заамурців.

Інакше йшли справи на фронті III кінного корпусу. Для удару генерал Келлер вишикував свої частини двома ешелонами: донці – як ударна група і 10-та кінна дивізія – для розвитку успіху. Келлер наказав 1-й Донській козацькій дивізії в пішому строю зранку атакувати укріплену позицію противника. Козакам вдалося ще вночі підійти до дротяних загороджень, але оскільки малої кількості польової артилерії виявилось не досить для пробиття проходів, козаки залягли перед дротом. Становище було дійсно критичним²⁶. В цю хвилину командир 9-го Донського полку полковник І.Д. Попов, що лежав зі своїми козаками перед дротом, піднявся і крикнув: "Георгіївські кавалери, за мною!" – і заходився рубати шашкою колючий дріт. Козаки кинулися за своїм командиром. Противник не витримав і, хаотично відстрілюючись, став очищати окопи. Передові сотні козаків вскочили в окопи. Прорубавши шашками дротяні загородження противника, козаки зі списами в руках несподівано увірвалися у ворожі окопи, які були такі глибокі, що австрійці могли відступати тільки ходами сполучення, закінчення яких були вже зайняті козаками. Відрізані від ходів сполучення вони поховалися у глибокі сховища або метушилися по окопах, козаки ж, стоячи на брустверах окопів, списами кололи австрійців²⁷.

Про подвиги вояків під час цих боїв відомо дуже мало, тому варто навести приклади військової доблесті тих, хто відзначився у квітневих сутичках. Військовий старшина Володимир Топілін, що прийняв командування 9-м Донським полком, після важкого поранення полковника Попова,

особисто повів в атаку спішених козаків. Козаки прорвали три яруси окопів противника і оволоділи важливою частиною австрійської позиції – висотою північніше Баламутівки. Але відразу ж були атаковані свіжим Тирольським полком, одним з найкращих в австро-угорській армії. Цю атаку, як і всі подальші, було відбито. Козаки 9-го полку відстояли свої позиції і перейшли до переслідування відступаючого противника. В ході переслідування вони захопили 4 гармати, 10 зарядних скринь, 10 кулеметів, 15 офіцерів і 2 182 солдатів. Коли донці 9-го полку в ході переслідування австрійців підійшли під Снятин, сотня осавула О. Самсонова отримала наказ атакувати противника, що засів у передмісті. Козаки прорвалися у їх бойові порядки і після рукопашного зіткнення примусили скласти зброю. Оборонні позиції противника поблизу с. Ржавинці прорвали козаки 10-го полку на чолі з полковником Іваном Фарафоновим. Вони захопили 4 гармати, 4 кулемети, взяли у полон 6 офіцерів і близько 600 солдатів противника. Сотник М. Тропін з 15 козаками кинувся в атаку на ворожу гармату, що стріляла в упор по козаках. Гарматний розрахунок був знищений, у полон захоплено 1 офіцера і 25 солдатів, а також взято ворожу гармату. Осавул Захаров з сотником Ушаковим, з 7 козаками своєї сотні захопив ворожу батарею з трьох гармат²⁸. Захаров і Ушаков були вбиті на захопленні ними гарматі, але й батарея вже більше не стріляла²⁹.

15-й Донський полк, що діяв спільно з 10-м, подолав під вогнем противника на відкритій місцевості відстань у 400 кроків, прорубався через три ряди дротяних загороджень і з боєм захопив 2 гармати, 3 кулемети, полонив 5 офіцерів і до 600 солдатів. Особливо відзначилася 5-та сотня хорунжого С. Данілова. Данілов особисто увірвався в окопи противника, особисто зарубав двох австрійців, що кинулись на нього, а 5-та сотня на чолі з ним вибила з окопів 2 австрійські роти і захопила у полон 1 офіцера і 186 солдатів. При цьому бойовий склад сотні нараховував лише 45 бійців³⁰.

У цьому бою відзначилися також 5-й і 6-й дивізіони Кримського кінного полку, якими командував ротмістр Бако. Кримці атакували австрійську піхоту поблизу села Корнів і захопили окопи, при цьому в полон було взято 7 австрійських офіцерів і 465 солдатів. Ротмістр Бако був нагороджений орденом Св. Георгія 4-го ступеня³¹.

Тим часом сотні, що залишалися у резерві, сіли на коней і у кінному строю почали проходити через проходи у дротяних загородженнях, а потім долаючи перериту окопами місцевість, переслідувати противника, що відступав, охоплений панікою. Всього ж III кінний корпус 27 квітня захопив 2000 полонених, 10 гармат і 36 набійних скринь. При цьому чотири гармати з 10 взято 15-м Донським козачим полком³².

Під час переслідування противника в напрямку с. Онут козаки були контратаковані 10-м угорським гусарським полком. Тут у бій вступив 13-й Донський полк полковника Г.О. Ситникова, що перебував до того часу у резерві. Осавул Г. Апостолов на чолі двох сотень стрімко атакував гусарів. Козаки порубали більше 70 гусарів і 39 взяли у полон. При цьому втрати козаків були такими: 2 убито і 4 поранено. Хорунжий Г. Воїнов зі своїм взводом у 20 козаків був несподівано атакований із засідки угорським ескадром. Козаки негайно прийняли бій – більша частина ескадрону противника була порубана, 32 гусари потрапили у полон³³.

До австрійців своєчасно надійшли резерви – польські легіони Ю. Пілсудського, відтак росіяни змушені були вводити в бій другий ешелон. Тому слідом за 1-ю Донською козакою дивізією Келлер відразу розгорнув і 10-ту кінну дивізію. Разом з іншими частинами і підрозділами у цьому бою діяли сотні 1-го Оренбурзького козачого полку. Козаки швидко подолали дротяні загородження. 6-та сотня кинулася на редут, а слідом за нею і 1-ша, якій довелося тимчасово затриматися, долаючи проходи у дротяних загородженнях. Противник був приголомшений такою раптовістю. Почався жорстокий рукопашний бій в окопах і ходах сполучення. Козаки рубали австрійців шашками і діяли прикладами. Багато було перерубано, 75 австрійських вояків взято у полон, решта захисників редуту відступили у сусідній ліс. Надвечір весь редут був зайнятий козаками. Окрім полонених козаки-оренбуржці захопили склад рушниць, 300 гвинтівок, багато різної амуніції. Пізніше влаштувавшись у найближчому лісі, противник відразу ж розпочав відчайдушні атаки з метою відбити редут. Козаки шашками, списами і ручними гранатами відбивали всі спроби противника повернути укріплення³⁴. Всього росіяни задіяли 90 ескадронів і сотень. Вперта боротьба перед австрійськими позиціями завершилася в день 28 квітня, коли противник був зломлений постійними кінними атаками і почав швидко відступати³⁵.

29 квітня відбувся бій поблизу с. Ржавинці, особливістю якого стало масштабне переслідування противника драгунами, уланами, гусарами, а також донцями і оренбуржцями зі складу III кінного корпусу. Зокрема, того дня дивізіон 10-го Інгерманландського гусарського полку під командуванням підполковника І.Г. Барбовича атакував австрійську піхоту, яка відступала, порубав одну роту, а

потім ще дві, які займали окопи³⁶. Того ж дня поблизу Онута осавул М.І. Апанасов на чолі 1-ї сотні 13-го Донського полку атакував у кінній лаві два спішених ескадрони угорських гусарів з кулеметами. Незважаючи на нищівний рушничний і кулеметний вогонь противника, донці вибили гусарів з окопів і захопили до 50 полонених. У ході переслідування козаків атакував ворожий резерв. Під натиском переважаючого противника донці змушені були відійти, але залишили на полі бою пораненого Апанасова. Через деякий час козаки відтіснили противника. Апанасов був ще живий, але австрійці відрубали йому руки і ноги й хоробрий офіцер помер на руках своїх підлеглих³⁷. Цей випадок свідчить також і про те, що переслідування противника не було легким, він чинив запеклий опір і намагався завдавати відчутних контрударів. Російським кіннотникам доводилося постійно вступати у криваві зіткнення, зокрема і з угорською кіннотою, яка була достойним противником і билася хоробро.

Відступ противника став загальним і у переслідуванні ворога взяли участь також 7-й Донський козачий і Текінський кінний полки³⁸. Результатом таких дій стало захоплення більше 3 000 полонених, до 10 гармат, а також багато кулеметів, які стали трофеями росіян. Ще більшими стали стратегічні результати. Після цього ворожий фланг безупинно відкочувався до р. Прут. Відтак російська кіннота отримувала в подальшому свободу дій. На всьому широкому фронті хвиля 160 російських ескадронів і сотень котилася від Дністра до Пруту, збиваючи частини противника, що намагалися закріпитися на завчасно укріплених позиціях. Усі ці спроби швидко ліквідувалися загрозою обходу в тил, і протягом кількох днів противник очистив весь район між Дністром і Прутом. Успіхи кінноти на фланзі відбилися і на частині ворожого укріпленого фронту, розташованого проти російських XXX і XI армійських корпусів. Австрійці почали швидко залишати свої позиції, і втрачаючи полонених, відходити у гори. Трофеями цього славного бойовища було до 4 000 полонених і 10 гармат. Всього ж 9-ю армією в Задністровському бойовищі взято 20 000 полонених і 20 гармат. Було взято Заліщики і Надвірну, а VII австро-угорська армія генерала Пфланцер-Балтіна відкинута за Прут.³⁹

Честь перемоги у цьому бойовищі належить III кінному корпусові графа Келлера. Так було завдано відчутної поразки цілій австро-угорській армії і на деякий час полегшено становище 9-ї російської армії. Разом з тим, армія Пфланцер-Балтіна діяла на крайньому фланзі австро-угорських військ і не відіграла вирішальної ролі на всьому фронті. Так, А. Керсновський вказує, що перемога 26 – 29 квітня не покращила стратегічного стаття Південно-Зхідного фронту: Буковинський театр був надто віддалений від найважливіших операційних шляхів, і армія Пфланцера особливо важливої ролі у розрахунках противника не відіграла⁴⁰.

Ті частини російської кінноти, що були очолені здібними командирами, надали неоціненну допомогу своїм військам. У той же час не вдалося повною мірою використати інші кінні частини, які могли б довершити перемогу. Мова йде передусім про частини II кінного корпусу. Досвід боїв 26 – 29 квітня свідчить, що кінні частини мали недостатню вогневу потужність, а це не сприяло розвиткові загального успіху. Більша кількість артилерії в умовах війни 1914–1918 рр. була вкрай необхідна кінним дивізіям. Крім того, не всі кінні начальники проявили відповідну ініціативу, що не давало можливості розвинути успіх і прискорити перемогу.

У цьому дослідженні авторів не вдалося повною мірою висвітлити внесок у перемогу гвардійських кінних полків, полків 10-ї кінної дивізії та деяких інших частин. Невизначеною до кінця залишається роль у бойовищі Терської козачої дивізії. Відтак сподіваємось, що подальші дослідження у даному напрямку дозволять всебічно висвітлити історію бойових дій у Буковині під час

Першої світової війни.

¹ Керсновський А. История Русской Армии. – М.: Воениздат, 1999. – Т. III. – 317 с.

² Рубец И. Конные атаки Российской Императорской Кавалерии в первую мировую войну // Военная быль. – 1965. – № 76. – С. 43 – 47;

³ Головин Н. Современная конница. – Белград, 1923. – 67 с.

⁴ Оськин М. Крах конного блицкрига. Кавалерия в Первой мировой войне / Максим Оськин. – М.: Яуза: Эксмо, 2009. – 448 с.

⁵ Рыжкова Н. Донское казачество в войнах начала XX века / Н.В. Рыжкова. – М.: Вече, 2008. – 448 с.

⁶ Головин Н. Вказ. праця. – с. 57.

⁷ Залесский К. Кто был кто в Первой мировой войне / К.А. Залесский. – М.: ООО “Издательство АСТ”: ООО “Издательство Астрель”, 2003. – С. 753.

⁸ Там само, с. 503.

⁹ Керсновський А. Вказ. праця. – с. 280.

¹⁰ Залесский К. Первая мировая война. Биографический энциклопедический словарь – М.: Вече, 2000. – с. 519, 521, 523.

¹¹ Головин Н. Вказ. праця. – с. 61.

¹² Там само, с. 58–59.

- ¹³ Маннергейм К.Г.Э. Мемуары, М.: Вагриус, 1999. <http://regiment.ru/Lib/B/21/1.htm>.
- ¹⁴ Головин Н. Вказ. праця. – с. 59.
- ¹⁵ Керсновский А. Вказ. праця. – с. 224.
- ¹⁶ Дерябин А., Дзысь И. Первая мировая война. Кавалерия Российской императорской гвардии. – Москва, 2000. – АСТ. – с. 15–16.
- ¹⁷ Залесский К. Первая мировая война. Биографический энциклопедический словарь – М.: Вече, 2000. – с. 485.
- ¹⁸ Головин Н. Вказ. праця. – с. 60.
- ¹⁹ Рыжкова Н. Вказ. праця. – с. 118.
- ²⁰ Поляков А. 6-я Донская Казачья батарея в бою у деревень Баламутовка и Ржавенцы. – с. 20-21.
- ²¹ Рыжкова Н. Вказ. праця. – с. 121.
- ²² Оськин М. Вказ. праця. – с. 174.
- ²³ Головин Н. Вказ. праця. – с. 61–62.
- ²⁴ Рубец И. Вказ. праця. – с. 44.
- ²⁵ Головин Н. Вказ. праця. – с. 61–62.
- ²⁶ Головин Н. Вказ. праця. – с. 62.
- ²⁷ Сливинский А. Конный бой 10-й кавалерийской дивизии генерала графа Келлера 8/21 августа 1914 года у д. Ярославце, Сербия 1921. – с. 54.
- ²⁸ Рыжкова Н. Вказ. праця. – с. 122.
- ²⁹ Краснов П. Воспоминания о Русской императорской армии / П.Н. Краснов; предисл. К.Н. Хохульникова. – М.: Айрис-пресс, 2006. – с. 402.
- ³⁰ Рыжкова Н. Вказ. праця. – с. 124.
- ³¹ Рубец И. Вказ. праця. – с. 44.
- ³² Там само.
- ³³ Рыжкова Н. Вказ. праця. – с. 124.
- ³⁴ Ганин А., Левченко А., Семенов В. История 1-го Оренбургского казачьего полка. – Х.: Райдер, 2007. – с. 15.
- ³⁵ Оськин М. Вказ. праця. – с. 174.
- ³⁶ Рубец И. Вказ. праця. – с. 44.
- ³⁷ Рыжкова Н. Вказ. праця. – с. 125.
- ³⁸ Головин Н. Вказ. праця. – с. 63.
- ³⁹ Керсновский А. Вказ. праця. – с. 280.
- ⁴⁰ Там само.

УДК: 930(477)(092)Кошарнівський

© Степан Борчук (Івано-Франківськ)

У КОЛІ ЧИТАЧІВ “УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ”: МИКОЛА КОШАРНІВСЬКИЙ (1900 – 1979)

У статті йдеться про рецепцію читацьким загалом УРСР видання “Української Радянської Енциклопедії” 1957 – 1965 рр. й, зокрема, сприйняття читачами заключного тому УРЕ – “УРСР”. У центрі уваги – яскрава постать Миколи Григоровича Кошарнівського (1900 – 1979), учасника громадсько-політичного, культурно-освітнього й наукового життя республіки 1917 першої половини 1930-х рр., активного й вдумливого рецензента довідково-енциклопедичної й мемуарної літератури 1960 – 1970-х рр.

Ключові слова: Микола Григорович Кошарнівський, “Українська Радянська Енциклопедія”.

Борчук С.

В кругу читателей “Украинской Советской Энциклопедии”: Николай Кошарниевский (1900–1979)

В статье рассказывается о рецепции читательской общественностью УССР издания “Украинской Советской Энциклопедии” 1957 – 1965 гг. и, в частности, восприятие читателями заключительного тома УС – “УССР”. В центре внимания – яркая фигура Николая Григорьевича Кошарниевского (1900-1979), участника общественно-политической, культурно-образовательной и научной жизни республики 1917 – первой половины 1930-х гг., активного и вдумчивого рецензента справочно-энциклопедической и мемуарной литературы 1960 – 1970-х гг.

Ключевые слова: Николай Григорьевич Кошарниевский, “Украинская Советская Энциклопедия”.

Borchuk S.

“Ukrainian Soviet Encyclopedia” readers’ circle: Nicholas Kosharnivskiy(1900 - 1979)

The article discloses a reader’s perception of UkSSR’s edition of “the Ukrainian Soviet Encyclopedia” of 1957 - 1965’s on the whole and, readers’ insight of the final volume of URE – “UKRAINE, in particular”. Of particular interest is the figure of Mykola Grigory Kosharnivskiy (1900 – 1979), a participant of public-political, cultural and educational and scientific life of the republic 1917 – in the early 1930’s, active and serious reviewer of reference encyclopedic and memoir literature in 1960 – 1970’s.

Key words: Mykola Grigory Kosharnivskiy, “Ukrainian Soviet Encyclopedia”.

5 червня 1965 р. було підписано до друку заключний том першого радянського видання “Української Радянської Енциклопедії”.

“17-й том УРЕ є першим енциклопедичним виданням, в якому сконцентровано основні відомості про Українську РСР, – йшлося у вступній статті від Головної редколегії. Він являє собою складову